

тики та етнології ім. М. Рильського НАНУ. – Ф. 14–5. – Спр. 40.

48. Відділ Рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. – Ф. 225: Суха Л. Біографічні дані про народних митців-(люсяжтків) другої половини XIX – першої половини XX ст.; Суха Л. «Бірки». Про село Бірки та ін. села Бірківської міської ради Дібров, Рокитин. – 1965; Суха Л. До матері. Стаття про інші села Домажирської сільради. – 1965; Суха Л. Дубровця. Стаття про села та однойменні центри, сільради та с. Млинки. – 1956; Суха Л. Дудко Прокіп – майстер з лозоплетіння, член артілі в с. Кізілів. Натинки про творчість народного умільця. – 1950; Суха Л. Записки перлин усної народної творчості. Тексти жартівливих пісень; Суха Л. Картотека з експонатів виставки про видатних жінок світу. – Стенд IV; Суха Л. Кізілів Новомилятинського району (тепер Буського р-ну, Львівської обл.). Нарис з історії села, зокрема про загально-релігійний страйк у 1902 р.; Суха Л. Лозина. Стаття про село та села Лозинської сільради. – 1965.

Voloshyn M.M. Lviv Ukraine Ethnography center in the 1940–1950th years: historiographical aspect. The question of the Ukrainian Ethnography researching in the 1940–1950th years in the Lviv ethnology center is highlighted in the article. Are analyzed Ethnography works, museums researching, scientists works and studios about the life and scientific work of this center scientists.

Key words: historiography, Lviv Ukrainian Ethnology center, ethnography

А. А. Дмитренко

УКРАЇНА В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ 1944–1991 рр.: ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

У статті розглянуто дослідження присвячені проблемі участі УРСР в міжнародних відносинах, проаналізовані ключові напрями дослідження цієї проблеми.

Ключові слова: УРСР, міжнародні відносини, ООН, зовнішня політика

1 лютого 1944 р. Верховна Рада СРСР прийняла закон, згідно з яким Українській РСР були знову надані повноваження у сфері зовнішніх відносин. Таким чином відновлювалося дипломатичне відомство України. Оскільки реальним підґрунтям ефективності дипломатичної діяльності можуть бути лише історичні традиції, школа та культура дипломатії, тому дослідження діяльності України на міжнародній арені є важливим не лише, з огляду на історичну цінність, а й на практичну її користь для сучасної дипломатії. Вивчення й аналіз наявної літератури з історії зовнішньої політики України є необхідним для створення цілісної картини розвитку дипломатичних традицій та розуміння сучасних зовнішньополітичних реалій. Метою цієї статті є аналіз наукових праць з історії зовнішньої політики України періоду 1944–1991 рр.

Радянська влада відновила дипломатичне відомство в Україні та стала активно інтегрувати країну до міжнародної спільноти, переслідуючи власні цілі. Українська та Білоруська РСР як республіки, що зазнали найбільших втрат за часів Другої світової війни, стали державами учасниками Організації Об'єднаних Націй. Звісно, радянське керівництво прагнуло ввести до складу ООН всі республіки СРСР як окремих членів, але такі прагнення не були сприйняті США та Великобританією і, як наслідок, Й. Сталіну вдалося отримати лише три місця в ООН. Українська РСР, котра була невід'ємною частиною СРСР, проводила зовнішньополітичну діяльність, котра в головних напрямках відповідала загальносоюзній.

У дослідженнях з історії зовнішньої політики та дипломатії Української РСР ми можемо виділити де-

кілька тематичних напрямів: 1) узагальнюючі праці з історії зовнішньої політики УРСР; 2) роботи стосовно міждержавних, здебільшого двохсторонніх, зносин України; 3) участь УРСР у міжнародних організаціях, зокрема в ООН; 4) теоретичні праці, присвячені проблемам юридичного статусу УРСР на міжнародній арені.

В узагальнюючих роботах з історії зовнішньої політики Української РСР, СРСР і міжнародних відносин міститься інформація щодо ідеологічних основ та основних принципів зовнішньополітичної діяльності, а також висвітлена подієва історія дипломатичних відносин. Однією з найповніших робіт цього напрямку є «История внешней политики СССР», під редакцією А. Громико та Б. Пономарьова [1], хоча в ній помітний значний ідеологічний тиск на погляди авторів та їхню оцінку міжнародних відносин, тому тут однобічно та ідеалізовано висвітлюється діяльність СРСР на міжнародній арені. Перші публікації стосовно зовнішньополітичної діяльності Української РСР з'явилися ще в повоєнні роки на сторінках періодичних видань, але вони, здебільшого, мали винятково публіцистичний характер. У 1950–60-х рр. з'явився ряд науково-популярних брошур, якими висвітлювали найбільш важливі аспекти міжнародної діяльності УРСР [2].

Перші узагальнюючі праці, присвячені темі післявоєнної міжнародної діяльності УРСР, вийшли друком в 1960-х рр. Це стало можливим завдяки появі опублікованих збірників документів, залученню архівних джерел, наявності значної кількості публіцистичних та науково-популярних статей. Плідну працю з дослідження міжнародної діяльності Української РСР у перші післявоєнні роки проводив Л. Лещенко. Опублікованим ним в 1961–1966 рр. статті та брошури із деяких питань діяльності УРСР на міжнародній арені в 1945–1949 рр., а також ґрунтовне вивчення архівних та інших джерел, лягли в основу узагальнюючої монографії [3]. Ця книга стала першою узагальнюючою працею з історії міжнародної політики УРСР. Значна увага приділена автором внеску Української РСР в міжнародні відносини 1945–1949 рр. Як і більшість пізніших радянських праць, послуговуючись постулатом про активну миролюбну політику, Л. Лещенко у своїй роботі детально висвітлив цю тематику, а також підкреслив вклад УРСР в боротьбу з імперіалізмом. Робота відзначається також характерним для радянських праць щодо міжнародних відносин, описом інтернаціонального руху та співпраці «прогресивних організацій трудящих».

Наступною важливою подією в українській радянській історіографії став вихід узагальнюючої колективної монографії про зовнішньополітичну діяльність Української РСР [4]. У цій праці всебічно висвітлено активну та багатопланову діяльність Радянської України як частини СРСР. Хоча автори розглядають це як позитивний аспект, проте, ми можемо робити висновки про підконтрольність українського зовнішньополітичного відомства Москві. Праця є типовим твором радянської історичної науки 1970-х рр., з усіма характерними для неї шаблонами і стереотипами у висвітленні міжнародних відносин, а також діяльності радянського, в тому числі українського, дипломатичного відомства на зовнішньополітичній арені. Зокрема неодноразово можна зустріти популістські твердження про загальне роззброєння, заборону випробування ядерної зброї, ліквідації колоніалізму, розвиток співпраці між народами. Останні три розділи монографії присвячені висвітленню основних напрямків зовнішньополітичної діяльності УРСР в 1945–1969 рр. Проте, слід відзначити і позитивні моменти, адже праця побудована на широкій джерельній базі і має багату фактологічну складову,

крім того, присвячена винятково політичній частині зовнішніх відносин.

У сучасних українських наукових працях питання міжнародної діяльності не розглядається, за винятком незначної кількості статей та побіжного висвітлення на сторінках підручників й узагальнюючих праць з історії української дипломатії та міжнародних відносин [5]. Однак деякі узагальнюючі роботи, наприклад Л. Васильєва-Чекаленка та В. Головченка [6], хоч і присвячені історії зовнішньої політики УРСР, все ж є навчальними посібниками для студентів і несуть скоріше фактологічний матеріал, аніж спроби по-новому поглянути на дипломатію та міжнародні відносини УРСР. Новий концептуальний погляд і переоцінка значення та ролі української радянської дипломатії наводиться в колективній праці Інституту історії НАН України, за редакцією В. Смоля [7]. В монографії автори намагаються розглядати зовнішню політику УРСР, відходячи від пануючих історіографічних підходів: нівелювання ролі української дипломатії та приписування повної підконтрольності загальносоюзній дипломатії, котра характерна історіографії незалежної України, або навпаки створення образу самостійної дипломатії, який домінував у радянській історіографії. Слід також відзначити ряд статей В. Головченка [8], в яких автор досліджує маловідомі факти з історії поновлення української дипломатичної діяльності, а також досліджує дипломатичну підготовку вступу України до ООН.

Активно розвивався в радянській історіографії і напрям досліджень двохсторонніх відносин. Найбільш популярними були дослідження співпраці з соціалістичними країнами. Так, деякі монографії присвячені зв'язкам УРСР з Польською Народною Республікою, Болгарією й Угорщиною. Загалом була розроблена тематика міждержавної співпраці в політичній, економічній, науковій сферах між Українською РСР та країнами соціалістичного табору. Помітним було і видання колективної узагальнюючої праці щодо зв'язків УРСР із країнами соцтабору [9]. Праця підготовлена на основі значної кількості раніше виданих робіт із двосторонніх відносин, але авторському колективу вдалося охопити широкий спектр тем від співпраці в політичній сфері – до науково-технічних та культурних зв'язків України з соціалістичними країнами. В 1960-х рр. почали з'являтися праці, присвячені міжнародним зв'язкам окремих регіонів, міст, областей, заводів та фабрик УРСР з іншими країнами соціалізму. Статті, брошури та книги мали, здебільшого, публіцистичний характер, а їхня поява була пов'язана з особливостями радянського історіописання: підкреслення єдності соціалістичного табору, розвитку регіональної історії, розробка теми робітничих зв'язків. Проте, слід відзначити, що ці праці містять широкий фактологічний матеріал.

На відміну від проблематики співпраці Української РСР з країнами соціалістичного табору, котра широко досліджена в радянській історіографії, питання розвитку відносин з капіталістичними країнами і країнами, що розвиваються, досліджена слабко. Відсутні монографічні дослідження як узагальнюючого характеру, так і присвячених конкретним двостороннім взаємовідносинам.

У другій половині 1960 – на початку 70-х рр. були видані дослідження українських істориків, присвячені участі республіки в економічній і науково-технічній співпраці СРСР з країнами-членами РЕВ. Автори досліджують співпрацю УРСР з країнами соцтабору, а також окремих регіонів, областей, заводів чи громадських об'єднань. Значна увага приділялася співпраці в економіці, торгівлі, виробничих зв'язках. Однією з

грунтовних праць на цю тему є, видана Інститутом історії АН УРСР, колективна монографія – «На магістралях дружби і братерства» [10]. Вона виконана з характерною для тогочасних досліджень академічних установ тенденційністю. Загалом цей напрям дослідження зовнішньої діяльності набув поширення в 1970-х рр., чим створювався образ активної зовнішньої політики УРСР, за фактичної відсутності її самостійної дипломатичної та політичної ролі на світовій арені.

У 1970–80-х рр. вийшли декілька статей щодо участі УРСР у співпраці Радянського Союзу з країнами, що розвиваються, та ряд публіцистичних оглядів співпраці робітників з «прогресивними» представниками капіталістичних країн. За часів незалежності тематика таких праць втратила актуальність.

Ще одним напрямом висвітлення міжнародної діяльності Української РСР була її діяльність в ООН та інших міжнародних організаціях. У 1960–80-х рр. ця діяльність республіки як члена ООН та інших міжнародних організацій розглядалася в багатьох наукових працях, а також в періодичній пресі. Так, дипломатична діяльність МЗС УРСР у 60-х рр. висвітлена в праці О. Воробйова «Українська РСР на міжнародній арені» [11].

Участь Української РСР у створенні та діяльності ООН на ранньому етапі висвітлив К. Савчук [12], котрий подав докладний аналіз діяльності УРСР в ООН, а також визначив наслідки для України зовнішньої політики в розрізі загальносоюзного курсу. Порівняно з радянськими дослідженнями, сучасні вчені дають інакшу оцінку діяльності УРСР, вказуючи на підпорядкованість зовнішньої політики Москві, але крім цього, бачать в отриманні міжнародного визнання суверенітету України великий плюс. Новий погляд і критичний аналіз радянських праць, присвячених проблемам діяльності УРСР в ООН, пропонують зокрема М. Білоусов, В. Головченко, Л. Чекаленко [13]. Дослідження участі УРСР в міжнародних організаціях набули популярності серед сучасних учених, насамперед через те, що така форма зовнішньополітичної активності була єдиним де-факто можливим виявом окремої діяльності України на міжнародній арені.

Одна з найбільших і найскладніших проблем в міжнародних відносинах повоєнної України, а саме питання державно-правового статусу УРСР, розглянуто в монографії В. Василенко та І. Лукашука – «Українська РСР у сучасних міжнародних відносинах (правові аспекти)» [14]. Її автори приділили значну увагу участі УРСР в діяльності ООН та інших міжнародних організацій. Втім, робота є односторонньою і надто спрощує те «дивне становище» Української РСР, з погляду міжнародного права, коли Україна була представлена на міжнародній арені як окремих суб'єкт, але при цьому, брала участь у міжнародних організаціях і не здійснювала дипломатичних зносин з іншими незалежними державами.

Проблема міжнародного статусу, зокрема правової колізії, що склалася з Українською РСР через отримання членства в ООН, висвітлена в значній кількості праць з міжнародного права як в Україні, так і за кордоном. З останніх студій слід виділити працю Т. Кіса [15], де він розглянув теоретичні проблеми статусу Української РСР, а також статті О. Могиля й Я. Білінського [16], в котрих учені звернулися до способу функціонування держави на міжнародній арені та розглянули питання автономності прийняття рішень українським міністерством закордонних справ. Розглядаючи тематику концептуальних основ діяльності Української РСР на міжнародній арені, не можна оминати увагою ґрунтовну монографію Є. Камінського й А. Дашкевича – «Політика США щодо України» [17]. Ця книга присвячена

не тільки періоду, котрий аналізується нами, але й неоднозначній офіційній позиції США, на основі чого, ми можемо робити висновки про загальне ставлення до УРСР країн неосоціалістичного блоку.

Стосовно теоретичної оцінки діяльності Української РСР на міжнародній арені, а також висвітлення її участі в роботі ООН, слід відзначити брошуру «Україна в Об'єднаних Націях» [18], котра, поряд із іншими працями, виданими в еміграції, досить позитивно оцінює міжнародну діяльність УРСР як ознаку визнання держави та її суверенності. Оперуючи цим аргументом, діячі еміграції стверджували, що СРСР зробив хибний крок і своїми діями заклав основу незалежності України. При цьому, фактологічний матеріал, котрий уміщено в подібних працях, поступається радянським аналогам, хоча позитивом є залучення до таких студій закордонних наукових та публіцистичних творів.

Отже, тема участі Української РСР в міжнародних відносинах досліджена досить широко, а більшість таких праць опублікована в 1960–80-х рр., відтак, містять ідеологічну складову. Сучасні українські роботи присвячені, здебільшого, участі України в ООН як найяскравішого вияву її міжнародної діяльності. Проблема оцінки міжнародного статусу висвітлювалася також науковцями з діаспори. Проте, слід зауважити, що дотепер не існує комплексного дослідження зовнішньої політики УРСР, яке б презентувало новий погляд та оцінку ролі, місця і значення України на тогочасній міжнародній арені.

1. Грамыко А.А., Пономарев Б.П. *История внешней политики СССР*. – М., 1981.
2. Головка М.К. *Вклад Радянської України в боротьбу волелюбних народів за мир і безпеку*. – К., 1957; Іваницький М.Н. *У боротьбі за мир і міжнародне співробітництво*. – К., 1963.
3. Леценко Л.О. *Україна на міжнародній арені (1945–1949)*. – К., 1969.
4. *Україна і зарубіжний світ / О. Макаренко та ін.* – К., 1970.
5. Коппель О.А., Пархомчук О.С. *Міжнародні відносини ХХ століття: Навч. пос.* – К., 1999; Івченко О. *Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан*. – К., 2007; Чекаленко Л.Д. *Зовнішня політика України*. – К., 2006; Кучик О.С., Заяць О.С. *Зовнішня політика України: Навч. пос.* – К., 2010.
6. Васильєв-Чекаленко Л. *Україна у міжнародних відносинах (1944–1996 рр.)*. – К., 1998; Головченко В., Матвієнко В. *Дипломатична історія України (1923–1993): Навч. пос.* – К., 2012.
7. *Нариси з історії дипломатії України / Відп. ред. В.А. Смолій*. – К., 2001.
8. Головченко В.І. *Вихід Української РСР на арену міжнародної діяльності // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. / Під ред. Л. Губерського та ін.* – К., 2011. – Вип. 99, ч. 1; Головченко В.І. *Українська РСР – держава-співзасновник ООН: погляд політолога-міжнародника // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. / Під ред. Л. Губерського та ін.* – К., 2011. – Вип. 96, ч. 1.
9. *Украинская ССР и зарубежные социалистические страны / Редкол.: И.А. Гуржий и др.* – К., 1965.
10. *На магістралях дружби і братерства: Участь Української РСР у співробітництві Радянського Союзу з європейськими соціалістичними країнами (1966–1970 рр.) / Редкол.: І. Мельникова та ін.* – К., 1974.
11. Воробйов О.І. *Українська РСР на міжнародній арені*. – К., 1970.
12. Sawczuk K. *The Ukraine in the United Nations Organization*. – N.-Y.; London, 1975.
13. Білоусов М.М. *Про деякі неточності у висвітленні діяльності української дипломатії в ООН у радянські*

часи // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – К., 2007. – Вип. 13: *Зовнішня політика і дипломатія: історичний та сучасний виміри: Головченко В. Україна – держава-співзасновник ООН: міфи й історичні реалії // Вісник Київського національного університету*. – К., 2012; Чекаленко Л. *Україна в ООН: історичний експурс // Зовнішні справи: суспільно-політичний журнал*. – К., 2010. – № 5/6.

14. Василенко В., Лукашук І. *Українська РСР у сучасних міжнародних відносинах (правові аспекти)*. – К., 1974.
15. Kis T. *Nationhood, Statehood and the International Status of the Ukrainian SSR*. – Ottawa; London; Paris, 1989.
16. Motyl A.J. *The Foreign Relations of the Ukrainian SSR // Harvard Ukrainian Studies*. – 1982. – № 6; Bilinsky Y. *The Ukrainian SSR in International Affairs after World War II // AUAAS*. – 1961. – IX. – № 1–2.
17. Камінський С., Дашкевич А. *Політика США щодо України: Витоки. Концептуальні основи. Практична еволюція*. – К., 1998.
18. Голуб В. *Україна в Об'єднаних націях*. – Мюнхен, 1953.

Dmytrenko A.A. Ukraine in the international relation during the 1944–1991th: the historiography of the problem. In the article are reviewed the studies devoted to the problem of the participation of the USSR in international relations, are analyzed the main directions of the problem researching.

Key words: Ukraine SSR, international relation, UNO, foreign policy

Н. І. Самоїленко

БОЛГАРСЬКА ТЕМАТИКА НА СТОРІНКАХ «УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО ЖУРНАЛУ» (1985–1991 рр.)

У статті розглядається дослідження радянськими та болгарськими фахівцями історії Болгарії на шпальтах часопису «Український історичний журнал». З'ясовано внесок, оприлюднених у щомісячнику публікацій, у розробку проблем болгаристики.

Ключові слова: радянська українська історіографія, історіографія, історія Болгарії

Українсько-болгарські зв'язки витримали випробування не тільки часом, але й різними політичними режимами. При цьому взаємний інтерес один до одного був незмінним. Поряд з іншими історичними свідченнями, його зафіксувала й наукова періодика, зокрема «Український історичний журнал» (далі – УІЖ). Часопис уже більше 55 років сприяє розвитку всього комплексу славістичних досліджень. Заснування 1957 р., на хвилі хрущовської «відлиги», цього видання стало, безсумнівно, важливою подією в культурному та громадському житті України, розвитку вітчизняної історичної науки. На той момент це був єдиний такого роду щомісячник у всіх республіках СРСР. Журнал від початку був друкованим органом Інституту історії АН УРСР, Інституту історії партії при ЦК Компартії України – філіалу Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС, що й зумовило пріоритет так званих «історико-партійних» тем на його сторінках. Проте, попри всю заангажованість, він відображав основні тенденції розвитку вітчизняної історичної науки, в тому числі й щодо болгаристики [1, 66].

Вітчизняні дослідники вже намагалися з'ясувати внесок часопису у розвиток досліджень світової історії [2] та історії Болгарії [3] як її складової в Україні. Проте, доба другої половини 1980-х рр. ще не виокремлювалася в самостійний об'єкт вивчення. Хронологічні рамки проблеми, винесеної в назву статті, кореспондуються із загальноприйнятою періодизацією двосторонніх відносин [4, 5–23] та зумовлені спільністю процесів, які мали місце в житті Народної Республіки Болгарії та Української Радянської Соціалістичної Респуб-